

Tíz perc Oswald Spengler

2023 november 26. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

A halódó fausti világ most épp ezzel a két kultúrával áll éles ellentétben.

A jelenlegi világpolitika színpadára tekintve látjuk, hogy számos olyan konfliktusgóc van, ahol fegyveres harcok folynak, közülük mégis kiemelkedik kettő. Az egyik az orosz–ukrán háború, a másik pedig az izraeli–palesztin konfliktus. Mindkettőnek jelentős kizugázása van, s mindkettő az európai-nyugati civilizáció peremén bontakozott ki: az egyik keleten, a másik pedig részben keleten, részben délen. Van-e közös elem e két konfliktusban? Válaszért érdemes Oswald Spenglerhez fordulni; ő korszakos művében (A Nyugat alkonya teljes és végleges változata kerekén száz esztendővel ezelőt jelent meg) figyelemre méltó észrevételeket tett az orosz és az arab világ vonatkozásában.

Mint ismeretes, Spengler felmondta az egységes világtörténelem eszméjét; úgy vélte, az emberiség történelme hatalmas kultúrák sokasága (ezzel csaknem egy évszázaddal megelőzte Samuel P. Huntington elméletét). Az egyes kultúrákat szerves képződményként írta le, amelyek körpályán mozognak (kultúrkörök); mozgásuk emelkedő és hanyatló, megvan a maguk úgynevezett gyermek- és ifjúkora, felnőt- és aggkora.

Felfogása szerint a nyugati (fausti) kultúra, amelyben mi is élünk, már a végső hanyatlás korszakába lépett, pusztulása a XXI–XXII. században teljeseedik be.

Vannak azonban olyan kultúrák, amelyek valamilyen oknál fogva még nem futották végig a körpályát, kifejlésük elakadt. Hamis alakzatokba rendeződtek; ezt a jelenséget Spengler – az ásványtan szakkifejezését használva – pszeudomorfózisnak nevezi, s a következő módon határozza meg:

Történeti pszeudomorfózisoknak hívom azokat az eseteket, amelyeknél egy idegen ősi kultúra annyira rátelepszik egy tájra, hogy a fiatalabb, amely egyébként itt otthon van, lélegzethez sem jut, és nemcsak tiszta, egyéni kifejezésformáit nem tudja kialakítani, de öntudatának teljes kibontakoztatásáig sem jut el. Mindaz, ami egy zseni lelkület mélyéből a felszínre tör, az idegen élet üregeibe ömlik.

Spengler említett művében két történeti pszeudomorfózist elemez részletesebben, az arab és az orosz kultúrát; épp azt a kettőt, amelyekkel a jelenlegi nyugati civilizáció súlyos konfliktusban áll.

Nézzük röviden az első! Spengler utal arra, hogy a születőfélben levő új arab kultúra – amelyet ő mágikus kultúrának is nevez – első évszázadait még a hanyatló Római Birodalom keretein belül töltötte el. Önálló stílusát, saját formanyelvét ekkor még nem bonthatta ki – mert elnyomta a nyugati (római) világ –, ám művészetének, politikai felfogásának meghatározó elemei már ekkor világosan megjelennek: ezért nevezi – egy új térszimbólika korai példaként – a Hadrianus által újjáépített római Pantheont a világ első mecsetének, Diocletianus császárt pedig az első kalifának. A Római Birodalom bukása után e kultúrára egy ideig Bizánc, majd a perzsa birodalom telepedett rá.

Az iszlám vallás kialakulása volt az alapja az alávetettségből való kitörésnek; az új tan elképesztő gyorsasággal terjedt, úgy, mintha néhány évtized alatt évszázadok elmaradását akarták volna bepótolni. Ám később jött az oszmán–török hódítás, amely az arab kultúra kibontakozását továbbra is hátráltatta; a végső elakadás pedig a gyarmatosítás formájában megjelenő nyugati-fausti civilizációnak tulajdonítható a XIX–XX. században.

És Oroszországot? Spengler e kultúra zsengeit az orosz moszkvai fejedelemségben pillantja meg; ennek teljes kifejlődését szintén a fausti kultúra akadályozta meg, mégpedig két lépésben. Az első Nagy Péter cárnak tulajdonítható; ő idegen, nyugatról átvett reformok sokaságával térítette el az orosz fejlődést az eredendő pályájától. A petrinizmus korszaka egészen a XX. század elejéig tartott. A második pedig azon mozgalomnak tudható be, amelyet végső soron az első fejlesztett ki magából, újból idegen igát rakva az orosz nép nyakába: ez pedig a bolsevizmus.

(Zárójelben: az a gyölolet, amelyet a mai Nyugat nemcsak az aktuális orosz politika, hanem az orosz kultúra iránt is mutat, korántsem újkelet: csaknem ezeréves múltra tekint vissza, az 1054-es egyházszakadástól kezdve folyamatosan jelen volt, és időről időre újra fellobbant. Kivételt csak azok a pillanatok jelentettek, amikor Európának, a Nyugatnak szüksége volt az oroszországra, például arra, hogy felszabadítsa a kontinenst Napóleon vagy Hitler uralma alól.)

Az eddigieket összegezve és Spengler gondolatát követve megállapítható, hogy végső soron mindkét esetben a nyugati, fausti civilizáció volt az, amely megakadályozta, hogy akár az arab, akár pedig az orosz kultúra a maga saját útján bontakozzon ki, pályáját befussa.

A Nyugat mindkét esetben a maga társadalmi és kulturális mintáit próbálta ráerőszakolni e két kultúrára –

mindhiába. Oroszország vonatkozásában elkönnyelhetünk egy harmadik próbálkozást is, a neoliberális betörést; ezt – Jelcin rövid országglásától eltekintve – az oroszág úgy rázta le magáról, mint kutya a vizet.

A jelzett okok – elsősorban a történeti pszeudomorfózis – következtében sem az arab, sem az orosz világ nem jutott még olyan végső nyugvópontra, mint a nyugati: ellenkezéleg, mindkét kultúra lezáratlan, nyitott, egyszóval „elintézetlen”. S ez az, ami igazán aggodalomra ad okot; mert nem tudjuk, mivé válnak, mi lesz belőlük.

A halódó fausti világ most épp ezzel a két kultúrával áll éles ellentétben. Az elmondottak alapján megállapítható, hogy a jelenlegi konfrontáció magyarázatához kevés néhány felszíni gazdasági vagy politikai tényező; a mélyben évezredek törésvonalak húzódnak. Spengler, mint mindig, arra tanít, hogy érdemes a dolgok mélyére nézni. Mintha már száz évvel ezelőt megsejtette volna azt, ami a nyugati civilizációnak jelenleg súlyos kihívást jelent.

De ez még nem minden. A jelenlegi nyugati – elsősorban európai – világot két halálos veszély fenyegeti: az egyik az energia, a másik a demográfia vonatkozásában. Addig, amíg Európa egy évszázaddal ezelőt bűvében volt mind az energiahordozóknak (gazdag széntelepek), mind pedig a gyermekeknek, könnyen diktálhatott a világnak. Napjainkra viszont mindkét forrás kiapadt. S épp a fentebb említett két kultúra,

az orosz és az arab világ van Európával szemben e két tényezőt illetően uralmi helyzetben: Oroszország az energia, az arab világ pedig a demográfia vonatkozásában. Az egyik kihívással – az energiáéval – az a baj, hogy nincs benn Európában, a másikkal pedig az, hogy az illegális, tömeges migráció formájában nagyon is benn van. Kétség nem fér hozzá, hogy az amúgy is halódófélben lévő nyugati kultúra nagyon megsínyli mindkettőt.

Ez a kultúra nem tehet arról, hogy területén nincsenek minden igényt kielégítő olaj- vagy földgázmezők. De arról már igenis tehet, hogy a demográfia területén siralmas állapotok vannak. S ha ilyen helyzetben még azzal a hatalommal is szükségtelenül konfrontálódik, amelyik képes volt és lenne ezután is energiával ellátni, akkor ez azt jelenti, hogy nemcsak a fennmaradási ösztöneit veszítette el, hanem már a józan eszét is.

Spengler, azt illetően, hogy elmélete mennyire helytálló, nyugodtan pihenhet.

Csejtei Dezső

A szerző filozófiatörténész, professor emeritus, a Professzorok Batthyány Körének tagja

Borítókép: Afrikai és európai vezetők az Afrikai Unió és az Európai Unió képviselőinek a G20 részeként rendezett csúcstalálkozóján az indonéziai Bali szigetén 2022. november 15-én (Fotó: AFP/Ludovic Marin)

www.magyar nemzet.hu

Ajánló

